

Канстытуцыі Беларусі: 20 унікальных дакументаў

Ірына ТУЛУПАВА

— Літаратуры па дадзеным пытанні ў нашай бібліятэцы багата, і выставак, прысвечаных ёй, прайшло ўжо шмат, — патлумачыў загадчык аддзела Валеры Герасімаў. — Але нечым здзівіць чытача мы яшчэ можам. Таму для новай экспазіцыі адабралі найбольш цікавыя дакументы. Роўна дваццаць. А ўсяго іх больш як 300.

Менавіта такая колькасць дакументаў сабрана ў апошнім праекце, які Прэзідэнцкая бібліятэка Беларусі ажыццяўляе сумесна з Нацыянальным цэнтрам прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, — "Гісторыя канстытуцыйнага права Беларусі".

У межах праекта выдадзены тры CD-дыскі: "Помнікі гісторыі права Беларусі: тэматычны банк даных прававой інфармацыі". У першым выпуску, які з'явіўся ў 2009 годзе, каля 100 дакументаў (менавіта помнікаў канстытуцыйнага права Беларусі). Імі ахоплены ўвесь перыяд існавання права на нашых землях пачынаючы ад першых беларускіх протадыржаў, якія існавалі ўжо ў перыяд з V па VIII ст. Затым — Полацкага, Тураўскага, Смаленскага княстваў, ВКЛ і гэтак далей да пачатку савецкага перыяду і стварэння сучаснай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Прадстаўлены акты Рэчы Паспалітай, паўстання 1794 года, акты Расійскай імперыі ў дачыненні да Беларусі, акты перыяду аднаўлення беларускай дыржаўнасці і БНР.

Другі дыск змяшчае 132 дакументы, у трэцім іх яшчэ больш: тэма знаходзіць працяг у адпаведных дакументах. Гэта канстытуцыйныя законы, міжнародна-правовыя акты, юрыдычная літаратура.

Акрамя таго, Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь выпусціла самастойны дыск, які называецца "Гісторыя канстытуцыйнага права Рэспублікі Беларусь". У ім сабраны бібліяграфічныя запісы на манаграфіі, зборнікі навуковых прац, артыкулы ў газетах і часопісах за 1995 — 2010 гады. Змешчаны тэксты Канстытуцый Беларусі, прынятых у 1919, 1927, 1978 і 1994 гадах. У дыск уваходзяць таксама канстытуцыйныя акты 1941 — 1945 гадоў: савецкія дакументы і акты фашысцкай Германіі, якія дзейнічалі на акупіраванай тэрыторыі Беларусі.

— Цяпер яны і для гісторыкаў, і для насельніцтва вельмі цікавыя і нават карысныя ў пэўных выпадках, — тлумачыць Валеры Герасімаў. — Напрыклад, калі Германія выплачвала дапамогу грамадзянам — ахвярам вайны, людзі звярталіся не толькі ў афіцыйныя ўстановы, але і да нас, і мы для іх шукалі па старых картах, у склад якой дыржавы ўваходзіў той ці іншы рэгіён. Да прыкладу, даваенная Бела-стоцкая вобласць БССР у часе акупацыі адміністрацыйна ўваходзіла ў склад Прусіі — тэрытарыяльнай адзінкі фашысцкага рэйха, а пасля вайны адышла да Польшчы. Адпаведна належала атрымліваць і кампенсацыю.

Канстытуцыйныя дакументы ў экспазіцыі розныя. Да пры-

Такая экспазіцыя падрыхтавана ў аддзеле старадрукаў і рэдкіх выданняў Прэзідэнцкай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь. Матэрыялы адлюстроўваюць станаўленне дыржаўнасці і яе прававое забеспячэнне на землях сучаснай Беларусі за больш як тысячагадовую гісторыю.

кладу, адна з унікальных кніг — "Збор важнейшых помнікаў па гісторыі старажытнага рускага права" (Санкт-Пецярбург, 1859 год) — утрымлівае самыя розныя тэксты, так бы мовіць, гістарычна-прававога жанру. У зборнік уключаны дамовы "русаў з грэкамі", датаваныя 911 і 945 гадамі, да заключэння якіх спрычыніліся і дрыгавіцкія ды крывіцкія продкі беларусаў. У дамовах згаданыя нашы князі, акрэсліваецца тагачасная структура ўлады. Не захавалася дакументаў таго часу, напісаных на нашай мове, але ў старажытных грэчаскіх, рымскіх і візантыйскіх хроніках, манускрыптах "Аб готах" Іардана, "Тоцкая вайна" Пракопа Кесарыйскага і іншых крыніцах якрэз утрымліваюцца

Захоўваюцца ў Прэзідэнцкай бібліятэцы дакументы, арыгінальныя сваім паліграфічным афармленнем. Гэта найперш канстытуцыі савецкага перыяду, як Канстытуцыя 1927 года, калі ў Беларусі існавалі чатыры дыржаўныя мовы: беларуская, польская, руская і яўрэйская. Адпаведна і тэкст Канстытуцыі напісаны на чатырох мовах. Гэта выданне трапіла ў Прэзідэнцкую бібліятэку з Азербайджанскай цэнтральнай дыржаўнай бібліятэкі. Да вайны згодна з палажэннем аб абавязковым экзэмпляры кожны асобнік беларускай друкаванай прадукцыі накіроўваўся ў галоўныя бібліятэкі саюзных рэспублік. Пасля некаторых з іх, у тым ліку і азербайджанская, падзяліліся з намі захаванымі беларускімі скарбамі.

Яшчэ адна брашура М. Доўнар-Запольскага "Асновы дыржаўнасці Беларусі" выдадзена ў 1919 годзе ў Гродне (так тады называлі Гродна) акрамя беларускай на ўсіх міжнародных замежных мовах: французскай, англійскай, нямецкай. Цяпер гэта таксама ўжо гістарычны дакумент, у якім адлюстраваны працэсы беларускага дыржаваўтварэння і яго заканадаўчага замацавання ў прасторы і часе.

У ліку прэзентуемых выданняў "Дневник Люблинского сейма" — збор права Беларусі перыяду Вялікага Княства Літоўскага, у якім дзень за днём адлюстраваны выступленні, спрэчкі, прыезд і ад'езд дэлегатаў, цырымонія падпісання палітычнай уніі ВКЛ і Кароны Польскай і яе тэкст.

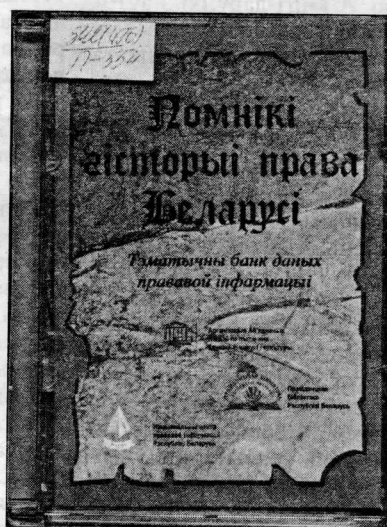
Валеры Герасімаў падкрэслівае:

— Галоўная задача праекта — забяспечыць шырокі доступ усім жадаючым да гістарычных матэрыялаў. Улічваючы, што дакументы маюць высокую гістарычную каштоўнасць і патрабуюць пэўных умоў захавання і карыстання, доступ да іх абмежаваны нават вузкаму колу спецыялістаў. Таму бібліятэка ідзе па шляху прадстаўлення спадчыны ў электронным выглядзе.

Навуковымі кансультантамі ў праекце па канстытуцыйным праве выступаюць вядомыя гісторыкі і тэарэтыкі права Р. Васілевіч, М. Чудакоў, А. Літвін, супрацоўнік Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі Я. Анішчанка і іншы.

Праект па пошуку крыніц права Прэзідэнцкая бібліятэка вядзе супольна з Нацыянальным цэнтрам прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнай бібліятэкай Беларусі і Цэнтральнай навуковай бібліятэкай НАН Беларусі.

Выстаўка канстытуцыйных дакументаў будзе працаваць на працягу месяца. З адсканіраванымі фрагментамі некаторых матэрыялаў можна азнаёміцца ў віртуальным увасабленні на сайце бібліятэкі, патрымаць у руках арыгіналы ў аддзеле старадрукаў і рэдкіх выданняў.

Вкладка CD-дыска "Помнікі гісторыі права Беларусі".

фрагменты, якія сведчаць пра ранейшы лад жыцця славян: у прыватнасці, існавалі веча, князь, княжацкая адміністрацыя і ваенная дружина.

У манаграфіі знакамітага айчыннага гісторыка-этнографа М. Доўнар-Запольскага "Палітычны лад старажытнай Русі. Веча і князь" (Масква, 1906 г., выданне таварыства І. Сыціна ў серыі "Сучасная бібліятэка") асобныя раздзелы прысвечаны некаторым інстытутам тагачаснай улады. І хаця канстытуцыі ў сучасным разуменні гэтага паняцця тады яшчэ не было, з манаграфіі можна ўявіць, як будавалася сістэма дыржаўнага кіравання ў летапісных "часы Баянавы". Дарэчы, асобнік экспанаванага выдання ў Беларусь патрапіў з Ленінграда, пра што сведчаць адпаведныя штампы былых бібліятэк-уладальнікаў.

Сярод рэдкіх экспанатаў — дакументы, з якіх можна даведацца, як Расія ад самадыржаў пераходзіла да канстытуцыйнай манархіі. Зборнік "Законодательные акты переходного времени 1904 — 1908 гг." выдадзены ў Санкт-Пецярбургу ў 1909 г. Тут змешчаны ўсе царскія маніфесты, у якіх дзваліліся пэўныя свабоды, у тым ліку і на беларускіх тэрыторыях.